

УПРАВЛІНЬСЬКА ПОЛІТИКА В ЗАКЛАДАХ ОСВІТИ НА МЕЖІ ТИСЯЧОЛІТЬ

Так склалося, що історична межа тисячоліть стала для людства не тільки цікавим, навіть дещо містичним хронологічним феноменом, а й співпала з дійсно кардинальними змінами загальноцивілізаційного масштабу. Ми стали свідками реального переходу від промислового етапу розвитку людської цивілізації до постіндустріального, або як його ще називають, інформаційного. Цей перехід полягає:

– по-перше, в рішучому перегляді цілей, характеру і змісту суспільного виробництва, яке стає все більш орієнтованим на людину, на задоволення її глибинних матеріальних і духовних потреб, прагнень та інтересів. Водночас помітно скорочується частка промислового виробництва у світовому валовому продукті, все більш поступаючись сфері послуг, і за прогнозами фахівців, ця тенденція дедалі посилюватиметься;

– по-друге, сьогодні одним з найхарактерніших явищ стає широка інформатизація не тільки науково-технічної та виробничої сфери, як це було ще донедавна, а й практично всіх сторін життєдіяльності людини і суспільства в цілому. Це провокує істотні зрушення у культурній, морально-етичній і духовній сферах, змінює систему цінностей і орієнтацій;

– по-третє, все більше реальних окреслень набуває глобалізації економічних, політичних, культурних та інших зв'язків, а розвиток телекомунікаційних засобів зумовлює можливість широких і швидких міжособистісних контактів. У зв'язку з цим втрачають сенс багато обмежень самого різноманітного характеру на політичну, культурну, релігійну і навіть приватну сфери життєдіяльності людини;

– по-четверте, глибоке усвідомлення факту істотного посилення ролі людського чинника як основного джерела і резерву науково-технічного та соціального прогресу вимагає кардинального перегляду підходів до філософії управління спільною діяльністю великих груп людей;

– по-п'яте, стрімко зростають обсяги науково-технічної інформації та прискорюється темп її старіння і оновлення. Внаслідок цього виникають серйозні проблеми у сфері професійної освіти. Вони стосуються як її змісту, так і застосовуваних педагогічних технологій та організації навчально-виховного процесу.

Завдяки цьому визначальними тенденціями розвитку світової освітньої системи стають поглиблення її фундаменталізації, посилення гуманістичної спрямованості, духовної та загальнокультурної складової освіти, формування у ліцеїстів та студентів системного підходу до аналізу складних технічних і соціальних ситуацій, стратегічного мислення, виховання соціальної та професійної мобільності. Необхідність підтримання високої конкурентоспроможності на динамічному ринку праці вимагає також прищеплення прагнення і навичок до самонавчання, самовиховання і самовдосконалення протягом всього активного трудового життя. Подальша ж демократизація суспільства при істотному збільшенні кількості людей, з якими доводиться спілкуватися, та ускладненні структури міжособистісних відносин підвищують значення психологічної підготовки фахівців. Не випадково багато авторитетних вчених-футурологів вважають, що XXI століття стане століттям психології.

В Україні розглянуті тенденції і особливості розвитку істотно ускладнюються ще й тим, що вони відбуваються на тлі процесів глибокої трансформації не тільки суспільно-політичного устрою та соціально-економічного укладу, а й суспільної психології, системи життєвих цінностей і орієнтирів, морально-етичної парадигми. До того ж, задекларовані як програмні стратегічні цілі, демократизація суспільного життя, формування громадянського суспільства та побудова соціально орієнтованої ринкової економіки відбуваються у нас безсистемно і непослідовно, а темпи подолання глибокої і тривалої соціально-економічної кризи та духовного відродження країни залишаються занадто повільними. На шляху цілком

зрозумілого прагнення керівництва країни інтегруватися у світовий, і насамперед, європейський економічний, правовий та культурний простір, постають майже нездоланні бар'єри, створені реаліями нашого сьогодення, політичною пасивністю й невизначеністю широких верств населення, значною інерційністю перебудови суспільної свідомості.

На наш погляд, однією з основних причин такого становища слід вважати кризу управління. Її найбільш характерними виявами стали такі явища:

- по-перше, кардинальні зміни в політичній та економічній системах не супроводжувалися відповідними змінами моделей і методів управління, які здебільшого продовжували копіювати управлінську практику радянських часів;

- по-друге, переважна більшість фахівців, що сформувалися як керівники в умовах адміністративно-командної системи, виявилися неспроможними ефективно працювати в умовах ринку, демократизації суспільства і господарської самостійності. В їхній свідомості та світогляді не відбулося відповідних змін у пріоритетах і сприйнятті нових життєвих цінностей та орієнтацій;

- по-третє, керування людьми ще донедавна не вважалося у нас самостійною професією, і фахівців до неї спеціально не готували. Практика висування на керівні посади базувалася переважно на активності в громадській роботі та ідеологічних характеристиках;

- по-четверте, надмірна централізація управління породжувала пасивну позицію керівників та їх орієнтацію на партійні директиви, а не на економічну доцільність управлінських рішень;

- по-п'яте, у сукупності вимог до професіоналізму та особистісних якостей керівників вкрай недостатня увага приділялася питанням їх ціннісних орієнтацій і морально-етичних переконань. Внаслідок цього, на жаль, певна частка з них скористувалась умовами безконтрольності й демократії і у своїй виробничо-господарській діяльності власними інтересами, прагненням швидкого збагачення, не думаючи навіть про свій власний завтрашній день, про підтримку і збереження виробничого потенціалу підприємства, не говорячи вже про його технічне і технологічне переозброєння, забезпечення належної конкурентоспроможності продукції та соціальний розвиток колективу

У цих умовах слід чесно визнати, що національна освітня система України, як найважливіший суспільний інститут не тільки сама серйозно страждає від кризи, а й значною мірою несе відповідальність за неї. Дійсно, саме керівники, підготовлені нашими вищими закладами освіти, не змогли забезпечити розробку ефективної стратегії нормального переходу країни від планової радянської економіки до ринку, від тоталітарної диктатури до демократичного розвитку країни. Це вони виявилися неспроможними забезпечити належне управління процесами глибокої трансформації та її соціально прийнятною реалізацією.

Необхідність подолання кризи висуває принципово нові вимоги до середньої та вищої школи як стосовно організації підготовки фахівців принципово нової якості, так і відносно розробки та наукового обґрунтування моделей і методів управління, адекватних вимогам часу. Бурхливі й часто суперечливі процеси, сукупність яких у їхній складній взаємодії і визначає науково-технічний і соціальний прогрес, зумовлюють практичну вичерпність традиційної моделі професійної підготовки фахівців.

На межі тисячоліть Україна вступила у друге десятиріччя незалежного існування й почала поступово виходити з глибокої і затяжної кризи. Об'єктивно розпад колишнього Союзу з утворенням незалежних країн і демократизацією суспільного життя, з відмовою від комуністичної ідеології та радянської суспільно-політичної системи, і перехід до функціонування національної економіки на ринкових принципах мали сприяти підвищенню добробуту та якості життя людей. Вони відкривали нашій країні можливості виходу на шлях загальноцивілізаційного розвитку та ефективної інтеграції у світове співтовариство з використанням переваг міжнародного поділу праці, технологічним переозброєнням національної економіки та істотним підвищенням її конкурентоспроможності.

Однак, процеси реального соціально-економічного розвитку України, як і переважної більшості пострадянських країн, виявилися далекими від очікувань і сподівань народу, який

на референдумі 1991 року одностайно висловлювався на підтримку незалежності України. Непродумана й не підготовлена належним чином лібералізація цін спровокувала гіперінфляцію, а розрив традиційних господарських зв'язків і фактична втрата управління економікою викликали істотне зменшення обсягів виробництва, падіння добробуту населення і його різке соціальне розшарування. Водночас відмова від ідеологізації виховних процесів в умовах відсутності чіткої системи загально визнаних життєвих цінностей та ідеалів, розповсюдження через засоби масової інформації далеко не кращих зразків західної псевдокультури з її культом насильства, розбещеності та всюдозволеності призвели до загального падіння моралі та помітного зниження духовності населення, зростання злочинності.

На наше переконання, одна з основних причин надзвичайно складного становища, в якому перебуває Україна, полягає в тому, що глибока трансформація суспільно-політичного устрою країни та її соціально-економічного укладу не супроводжувалася адекватними змінами моделей і методів управління. Сама організація цих перетворень, планування та управління їх реалізацією здійснювалися безсистемно і непослідовно, без необхідного в таких випадках прогнозування можливих наслідків. Така ситуація цілком зрозуміла, оскільки більшість фахівців, що сформувалися як керівники в умовах попередньої командно-адміністративної системи, виявилися неспроможними до ефективного управління в ринкових умовах. Це дає вагомі підстави стверджувати, що однією з причин і водночас однією з основних складових скрутного становища, в якому опинилася Україна, стала криза управління.

Констатація цього факту та визнання його причин уже дають орієнтири для цілеспрямованого формування та реалізації ефективної системи дієвих заходів для подолання кризи. Ця система має включати дві основні групи заходів. Перша з них полягає у розробці та практичному застосуванні моделей і методів управління, адекватних новим суспільно-політичним і соціально-економічним умовам. Ці моделі і методи повинні ґрунтуватися на загальних закономірностях науки управління та досягненнях світового менеджменту з обов'язковим урахуванням наших сьогоденних реалій та особливостей національного менталітету. Друга група заходів стосується формування кадрового забезпечення ринкової трансформації економіки та демократичних перетворень суспільного життя.

Історично склалося так, що в Україні, як і в усьому колишньому Союзі, переважну більшість керівників (за різними оцінками до 80–85%) складали люди з інженерною освітою, у той час, як, наприклад, у США частка технічних фахівців серед керівників не перевищує 2%. Там керівництво людьми вже давно вважається не тільки окремим видом діяльності, а й окремою професією і саме тому там склалася, існує і розвивається спеціальна система менеджмент-освіти, яка дістала визнання в усьому світі.

Можна багато дискутувати з цього приводу, порівнювати за тими чи іншими критеріями якість різних систем управління чи ефективність їх застосування. Однак, ми вважаємо, що більш плідним буде об'єктивний аналіз за умови сприйняття ситуації як певної реальності, що вже склалася. З цих позицій доцільно було б порівняти основні підходи до організації управління. Безперечно, управління як специфічний, надзвичайно складний, важливий і відповідальний вид людської діяльності має свої цілі, принципи і закономірності. Без їх знання та практичного застосування неможливо забезпечити належної ефективності спільної діяльності великих груп людей.